

Ανάμεσα σε πειρατές και δυνάστες

Τουρκοκρατία και Ενετοκρατία στην Ελλάδα. Οι καταδρομές των χριστιανών πειρατών, ο φόβος των Τούρκων, η παρακμή του βενετικού εμπορίου και οι ελλείψεις σιτηρών στο μεσογειακό χώρο οδήγησαν τους Έλληνες караβοκυραίους να αναλάβουν αποστολές σε θαλάσσιες περιοχές υψηλού κινδύνου. Υπό διπλή κατοχή και εν μέσω ιερών και ανίερων συμμαχιών, με το σύστημα της συντροφιάς και της συμπλοιοκτησίας ενίσχυσαν τους στολίσκους τους και αποκόμισαν μεγάλα κέρδη. Μια εμβριθής μελέτη της κυρίας Αλεξάνδρας Κραντονέλλη, με αφορμή τα 444 χρόνια μετά την ιστορική Ναυμαχία της Ναυπάκτου που καθόρισε την ανάπτυξη της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας

ΚΕΙΜΕΝΟ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΚΡΑΝΤΟΝΕΛΛΗ

Από τις αρχές της Τουρκοκρατίας, πριν και μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης, οι κάτοικοι των ελληνικών νησιών και των παράλιων περιοχών, τουρκοκρατούμενοι ή βενετοκρατούμενοι, διέθεταν πάντοτε μικρά σκάφη με κουπιά και βοηθητικό πανί ή ελαφρά ιστιοφόρα με λατίνη (τριγωνικό πανί): βάρκες, τράτες, γρίπους, μπριγκαντίνα, ελαφρά σκαριά ανοιχτά, χωρίς κλειστό κατάστρωμα. Τα χρησιμοποιούσαν για να ψαρεύουν και να εξυπηρετούν την παράκτια ναυτιλία, μεταφέροντας εμπορεύματα αρχικά σε κοντινές αποστάσεις, χωρίς να χάνουν τη θέα της ακτής. Στις αρχές του 16ου αιώνα, παρατηρείται αργή αλλά σταθερή ανάπτυξη της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας στις βενετοκρατούμενες περιοχές. Οι υπήκοοι της Βενε-

τίας και των ηγεμονίσκων του Αιγαίου Πελάγους ταξίδευαν με υψωμένη τη σημαία του Αγίου Μάρκου, και βέβαια σε κάθε πόλεμο της Βενετίας με την Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν υποχρεωμένοι να θέτουν τα πλοία και τους ναυτικούς τους στην υπηρεσία της Γαληνότητας Δημοκρατίας και να χάνουν μεγάλο μέρος του άψυχου και έμψυχου υλικού τους. Μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης, συρρέουν Έλληνες ιδίως στην Κρήτη και ανθεί η αστική τάξη και το εμπόριο. Οι Έλληνες Κρητικοί, όχι οι Βενετοί κυρίαρχοι του νησιού, διαθέτουν δικά τους βαρύτερα ιστιοφόρα με τετράγωνα πανιά, τα λεγόμενα σκιεράτσα. Μ' αυτά μεταφέρουν τα προϊόντα του νησιού, κρασί, λάδι, τυριά, μετάξι, δέρματα, εσπεριδοειδή, κερύ, εκκλησιαστικές εικόνες, σε Κύπρο, Ρόδο, Εύβοια, Επτά-

νησα, Κωνσταντινούπολη, αλλά και στη Βενετία και την Αλεξάνδρεια. Για το δυναμικό του εμπορικού στόλου της Κρήτης στο διάστημα ανάμεσα στο δεύτερο και τον τρίτο βενετοκρητικό πόλεμο σχηματίζουμε μια ιδέα από την καταμέτρηση των γνωστών σε μας πειρατικών επιθέσεων εναντίον πλοίων της μεγαλονήσου. Μεταξύ 1503-1537, λεηλατήθηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν από πειρατές 140 κρητικά σκιεράτσα, γρίποι, ναβέτες ή πλοίαρια. Το 1520, δέχτηκαν επίθεση στο αρχιπέλαγος 17 κρητικά σκιεράτσα που μετέφεραν κρασί και λεμόνια στην Κωνσταντινούπολη. Το 1521, ο Τούρκος πειρατής Καραμαμέθ καταδίωξε στο Αιγαίο 46 κρητικά πλοίαρια. Άρα, στο πρώτο τέταρτο του 16ου αιώνα η Κρήτη διέθετε

σημαντικό αριθμό μικρών ιστιοφόρων.

ΕΠΙΣΗΜΕΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΣ ΠΛΟΙΩΝ ΚΑΙ ΠΛΟΙΟΚΤΗΤΩΝ

Για το στόλο της Κρήτης που εξυπηρετούσε το εμπόριο με τη Βενετία δεν έχουμε μόνο έμμεσες, αλλά και άμεσες πληροφορίες. Οι καταγραφές στα οικονομικά βιβλία της Αδελφότητας των Ελλήνων της Βενετίας πιστοποιούν ότι μεταξύ 1536-1576 εκτελούσαν το δρομολόγιο Χάνδακα-Βενετίας 32 κρητικά πλοία. Τα ονόματα των 24 Ελλήνων πλοιοκτητών μάς είναι γνωστά. Τα δρομολόγια δεν ήταν ετήσια. Αναφέρονται πλοία που έκαναν το ταξίδι 8 ή και 10 φορές σ' αυτά 40 χρόνια. Τα περισσότερα σκάφη ήταν ελαφρά σκαριά, γρίποι, σκιεράτσα, καραμουζάλ, αλλά εμφανίζονται και νάβες και λιγοστά ελληνικά γαλιόνια.

Η Ναυμαχία της Ναυπάκτου σηματοδότησε το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ως κυρίαρχης ναυτικής δύναμης στη Μεσόγειο. Αναπαράσταση από άγνωστο δημιουργό (National Maritime Museum, Greenwich, Λονδίνο)

Στο Ιόνιο οι νησιώτες διέθεταν σημαντικό αριθμό πλοιαρίων για την εξυπηρέτηση κυρίως των επισιτιστικών αναγκών τους. Γιατί αφότου οι Ζακυνθinoί και οι Κεφαλονίτες ξερίζωσαν τα σκάφη τους και προτίμησαν την εντατική καλλιέργεια της σταφίδας, που τους έκανε πλούσιους, ήταν υποχρεωμένοι να εισάγουν σάρι από την Πελοπόννησο. Στο διάστημα 1503-1535, ανάμεσα στους δύο βενετοτουρκικούς πολέμους, Τούρκοι και χριστιανοί πειρατές λήστεψαν 60 πλοίαρια της περιοχής. Γνωρίζουμε επώνυμα 30 από τους 60 Έλληνες караβοκυραίους. Το 1528, ένας απ' αυτούς, ο Νικολός Σκανδάλης, διέθετε ιδιόκτητο γρίπο με πλήρωμα 40 άντρες, που αιχμαλωτίστηκαν από Αλγερινούς. Αντίθετα, την ίδια περίοδο οι Έλληνες υπήκοοι του σουλτάνου δεν διέθεταν κεφάλαια για

να κατασκευάζουν μεγαλύτερα πλεούμενα, ούτε είχαν σημαία προστασίας με την οποία να ταξιδεύουν με σχετική ασφάλεια. Οι αδελφοί Αβράμη, έμποροι σταφίδας στην Πάτρα, αποτελούσαν εξαίρεση. Διακινούσαν τα φορτία των εμπορευμάτων τους με ιδιόκτητη νάβα. Ωστόσο, οι Χιώτες ταξίδευαν σ' όλες τις θάλασσες με μεγάλα καράβια, που ήταν όμως ιδιοκτησία της Μαόνας, της γενοβέζικης εταιρείας που επανέλαβε τη δράση της στην Ανατολή και μετά την κατάληψη της Χίου από τους Τούρκους, το 1566.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΙΣΤΙΟΦΟΡΑ

Οι πρώτοι Έλληνες υπήκοοι των Οθωμανών που επένδυσαν κεφάλαια για αγορά ιστιοφόρων ήταν οι πατέρες της Ιεράς Μονής Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο. Διέθεταν εκτεταμένες περιοχές και πλοία μετό-

χια στην Κρήτη, στα Δωδεκάνησα, την Πάρο, τη Μήλο, την Κέα, ακόμα και στη Ζάκυνθο. Με τα πλοία του μοναστηριού, επανδρωμένα με Πάτμιους, εμπορεύονταν τα προϊόντα των μετοχιών στη Δύση, υψώνοντας στα σκάφη, αν ήταν ανάγκη, τη σημαία της Μάλτας.

Οι πατέρες ήταν ρέκτες. Συχνά μνημονεύονται ιεραρχικοί πλοίων, όπως ο παπα-Νικολός Θεριανός και ο παπα-Ποθητός Μοσχονάς που έφτασαν στη Βενετία το 1556 και το 1557. Καράβια της Πάτμου έφτασαν επίσης στη Βενετία το 1558, το 1560, το 1561, το 1569, το 1570. Δεν διακινούσαν μόνο εμπορεύματα ιδιοκτησίας της μονής, αλλά μετέφεραν στη Δύση και φορτία εμπορών από την Κρήτη και το αρχιπέλαγος. Σύμφωνα με τη Μαλτέζου, ήταν

Η κυρία Αλεξάνδρα Κραντονέλλη-Βοκοπούλου γεννήθηκε, μεγάλωσε και σπούδασε στην Αθήνα. Το 1964 αναγορεύθηκε διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1986 βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών για το τρίτομο έργο της «Ιστορία της πειρατείας: Από το 1390 έως την Ελληνική Επανάσταση» (εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας). Στο τεύχος Δεκεμβρίου ο «Ε» θα έχει τη χαρά και την τιμή να δημοσιεύσει τη συνέντευξη που παραχώρησε στο περιοδικό η κυρία Κραντονέλλη σχετικά με τη μοναδική αυτή τριλογία, όπου παρουσιάζεται το φαινόμενο της πειρατείας σε όλο το φάσμα της